

Маја Д. Стефановић¹
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет

Прегледни рад
УДК 82.02
Примљено 12. 3. 2018.

Мартина Ш. Лучић
Универзитет у Задру
Одсек за германистику

ГРАНИЦЕ РЕАЛНОГ И ФАНТАСТИЧНОГ: МАГИЧНИ РЕАЛИЗАМ КАО ВРСТА РЕАЛИСТИЧНОГ НАРАТИВА

И поред бројних проматрања појма *магични реализам*, не постоји јединствена дефиниција овог термина у науци о књижевности. Из тог разлога је класификација писаца и књижевних дела магичнореалистичне провенијенције неретко произвољна и непрецизна, условљена потешкоћама при успостављању јасних граница између магичног реализма и мање или више сродних књижевних појмова, попут фантастичне књижевности или традиционалног реализма. Предмет овог рада јесте преиспитивање природе односа између магичног реализма и реализма у традиционалном смислу, са циљем да се прикаже да магични реализам као наративни модел са истакнутом епистемолошком функцијом није у неслагласју са појмом емпиријске стварности традиционалног реализма, већ да као такав одговара савременој релативизацији стварности. Осим наведеног, настојање је да се размотри на који је начин књижевност магичног реализма, и поред постојања фантастичног елемента, удаљена од жанра фантастичне књижевности.

Кључне речи: магични реализам, реализам, књижевна фантастика, фикција, стварност

У есеју *Деца Шехерезаде: Магични реализам и постмодернистичка фикција*² (*Scheherezade's Children: Magical Realism and Postmodern Fiction*), Венди Ферис (Wendy Faris) сматра да је наративна особина магичног реализма постојање „несводљивог елемента“ (1995: 167). Под „несводљивим елементом“ Ферис подразумева фантастично дешавање

¹ maja.stefanovic@filfak.ni.ac.rs

² Све преводе у тексту урадила је М. Стефановић.

или феномен који је немогуће објаснити законима које познајемо. При том се фантастични наративни елемент не преиспитује нити подлеже експликацији. Аутор не пружа објашњење фантастичних догађаја описаних у тексту, већ их природно уклапа у реално окружење. Наратор је индиферентан, а прича се и поред „несводљивог елемента“ наставља логичном прецизношћу. Равноправна заступљеност фантастичних феномена и уобичајених појава на истој наративној равни нарушава логику узрока и последице. Холистички посматрано, циљ „нове фикционалне технике“ јесте да код рецепијената изазове дистанцирање, а потом и преиспитивање односа, феномена и појава (ФЕРИС 1995: 168). Значајна особина књижевности магичног реализма јесте формирање фиктивног света који је близак појавном свету у којем живимо. У ту сврху аутори користе аутентичне историјске датуме који су представљени објективним приповедањем, заснованим на детаљним и пажљивим описима предметности. Карактеристика магичног реализма јесте грађење наративне фикције која представља спој чињеничне и фантастичне стварности. Новостворени свет заснован је на интеракцији две супротстављене категорије које се међусобно потиру (магично/реално, то јест ирационално/рационално) тако да поставке стварног и фиктивног постају замагљене. Таква структура магичнореалистичног дискурса, која подразумева симултано усвајање дословне и алегоријске перспективе, упућује рецепијента на „постојање различитих онтолошких равни“ (ФЕРИС 1995: 173–174). Настојање магичнореалистичне фикције јесте „преиспитивање фиксираних идеја о времену, простору и идентитету“ (ФЕРИС 1995: 173). Концепт магичног реализма представља значајну компоненту „постмодернистичке фикције која трага за новим начинима приказивања неприказивог и несводљивог“ (ФЕРИС 1995: 185). Самим тим, магичнореалистички наратив ствара дискурзивни простор у којем не доминира материјална стварност.

Однос између реализма и магичног реализма

Настојећи да расветлимо однос између магичног реализма и реализма у традиционалном смислу, ослонићемо се на теоријске ставове Корнелија Кваса које износи у књизи *Границе реализма*. Квас разликује два основна значења реализма полазећи од Платоновог и Аристотеловог учења о природи уметничке мимезе. Платон сматра да је „дело реалистично уколико што тачније и прецизније представља стварност каква је доступна нашим чулима, пре свих чулу вида“, истиче Квас (2016: 13). Платоновска традиција претпоставља да се уметност „задржава на чулном, материјалном представљању стварности, у равни чињеничне исти-

нитости“, те је као таква обезвређена јер није у стању да допре до универзалних истина (КВАС 2016: 14). Друга традиција, утемељена на схватањима Аристотела, подразумева да „дело открива универзалне друштвене, психолошке и идеолошке категорије, начин на који разумемо свет, наша заједничка уверења, мисли и осећања“ (КВАС 2016: 14). Водећи се наведеним Платоновим и Аристотеловим размишљањима, Квас изводи два основна значења реализма у књижевности. Први тип реализма јесте „репродукција стварности“ заснована на „копирању стварности која је изван дела“, док је друго основно значење реализма „њено сазнавање“, што упућује на његову епистемолошку функцију (КВАС 2016: 15). Квас закључује да су „Аристотелова поетичка размишљања плодносна за савремена схватања односа књижевне фикције и стварности, као једним од основних питања реализма“ (2016: 15).

Разматрања Корнелија Кваса значајна су и за разумевање магичног реализма као врсте реалистичног наратива. Друго основно значење реализма (сазнавање стварности) у највећој мери одговара природи магичног реализма, чија је фикција прожета фактографским подацима и уоквирена материјалним светом који се открива нашим чулима, уз истовремени прилив фантастичних елемената чија је сврха проширивање (трансгресија) појмова *стварности* и *истинитости*. Фикција магичног реализма се може сматрати реалистичном и поред постојања необјашњивог (фантастичног) елемента:

„Уметничко дело више није ‚реплика живота‘ (прво значење), већ ‚животна истина‘ (друго значење); дело је реалистично уколико, не крши наш конвенционални осећај аутентичности, оно што Аристотел дефинише у терминима нужности и вероватности, чак и када дело представља ствари које нису никад постојале или су немогуће у стварности.“ (КВАС 2016: 15)

У књижевности реализма Квас препознаје четири текстуалне карактеристике које се могу искористити за тумачење магичног реализма као врсте реалистичног наратива. Прва карактеристика јесте *сличност* која одговара Аристотеловим категоријама верности и веродостојности, при чему се „сличност успоставља између ентитета фикције и ентитета стварности“ (КВАС 2016: 44). Друга особина јесте *универзалност* која је такође инхерентна аристотеловском схватању књижевности као животне истине. Особина универзалности „настаје препознавањем скривене структуре и скривених процеса стварности“ (КВАС 2016: 44), те је као таква својствена фикцији магичног реализма:

„Универзалност уметничког, књижевног текста посебно је присутна у реалистичком приповедању које за циљ има анализу друштвених процеса, економских односа и механизма моћи у циљу спознаје (друштвене)

стварности и у складу је са друштвеном функцијом уметности.“ (КВАС 2016: 44)

Трећа текстуална карактеристика реализма, по Квасу, јесте *економичност* „изражена у сажетом представљању простора, времена, ликова и догађаја“ са циљем „уверљивог и детаљног описа средине и историјског контекста“ (2016: 45). За разумевање магичног реализма као врсте реалистичног поступка, посебно је значајна карактеристика *инвентивности* књижевног реализма. Сам Квас сматра да је особина текстуалне инвентивности „нарочито изражена у магичном реализму, где је фантастика део свакодневне, рационалистичко-емпиријске стварности“ (2016: 50). Инвентивност реалистичког поступка јесте битна одлика књижевности магичног реализма, одвајајући је од жанра фантастичне књижевности или научне фантастике:

„Инвентивност и сличност нису супротстављене већ комплементарне особине књижевности реализма, а особину инвентивности у делима реализма омогућила је аристотеловска књижевнотеоријска традиција, која дозвољава присуство чудног и немогућег, ако се не крше формални принципи уметничког поступка – јединства и целовитости дела – и уколико се постиже циљ уметности, што је у случају реализма сазнавање стварности.“ (КВАС 2016: 47)

За разумевање магичног реализма као врсте реалистичног приповедања значајна је идеја Корнелија Кваса о *реалистичком пакту*, заснованом на „споразуму између писца и читаоца, по којем се у делу представља и сазнаје неки вид природне, друштвене и психолошке стварности“ (2016: 28). Можемо рећи да је *реалистички пакт* остварен у магичнореалистичној фикцији јер „читалац верује у логику догађаја књижевног дела која одговара логици стварности, препознавајућу намеру приповедног субјекта да догађаје и ликове доведе до унапред смишљеног циља“ (КВАС 2016: 28).

Савремена књижевна теоретичарка Меги Ен Бауерс (Maggie Ann Bowers) такође сматра да је поступак магичног реализма најближи традиционалном реализму управо због односа према стварности, односно због прихватања фикцијских и фантастичних елемената као делова свакодневне реалности:

„Магични реализам обухвата наративну фикцију која укључује фантастична дешавања представљена реалистичним тоном којим се фантастични елементи прихватају рационално и објективно. У томе се огледа јединствена особина тог наративног поступка, а то је подједнако прихватање објективне и фантастичне перспективе стварности.“ (БАУЕРС 2004: 2–3)
Кохерентна грађа и стабилна слика света, карактеристична за тра-

диционални реализам, инхерентна је магичном реализму. Међутим, за разлику од реализма, кључни наративни моменти немају ни психолошко ни логично објашњење. На трагу аристотеловске мисли Луис Леал (Luís Leal) примећује да, „магични реализам не настоји да преслика опипљиву стварност (као што то чини реализам), већ настоји да открије мистерију која провејава иза ствари“ (1995: 123). Магични реализам као постмодернистички концепт проширује конвенције традиционалног реализма који је заснован на емпиријским доказима, не укључујући могућност различитих перцепција стварног. Хулио Кортасар (Julio Cortázar), један од представника књижевности магичног реализма хиспаноамеричког типа, истиче да се „чудесни реализам противи лажном реализму заснованом на уверењу да се све ствари могу описати и објаснити, како је то сматрао филозофски и научни позитивизам деветнаестог века“ (нав. према МАЛ-ДОНАДО 1994: 9).

Магични реализам треба разумети пре свега као епистемолошку и естетичку категорију која отвара нове могућности за разумевање и тумачење реализма у књижевности и уметности. Као наративни модел са истакнутом епистемолошком функцијом, магичнореалистична књижевност није у несагласју са појмом емпиријске стварности традиционалног реализма, већ „одговара савременој релативизацији стварности“ (КВАС 2016: 61).

Књижевност магичног реализма карактерише пажљиво осмишљена наративна структура, заснована на дијалектичком односу две супротстављене категорије (*магично/реално*). У оквирима кохерентног приповедања магични реализам користи фантастику да би се стварност сагледала на други начин и из друге перспективе. Јукстапозицијом традиционално неспојивих елемената магични реализам тежи објективном приказивању света, нудећи простор за преиспитивање доминантних образаца стварности.

Фантастика и магични реализам

Због интеграције фантастичног приповедног елемента, магични реализам се често неоправдано поистовећује са фантастичном књижевношћу. Разлику између магичног реализма и жанра фантастичне књижевности могуће је осветлити ослањајући се на теоријске ставове Цветана Тодорова (Tzvetan Todorov). У студији *Увод у фантастичну књижевност*, Тодоров одређује појам *фантастичног* односом према категоријама *стварног* и *имагинарног*. У поглављу *Одређење фантастичног*, Тодоров примећује да у фантастичним текстовима писац говори о до-

гађајима који се не могу догодити у свакодневном животу нити се могу објаснити законима света који познајемо. Постојање необјашњивог наративног елемента, међутим, није довољан услов фантастичне књижевности. Фантастично, по Тодорову, заузима само време неизвесности у којем субјект не може одлучити на који ће начин тумачити необичну појаву. Протагониста и читалац су у недоумици да ли је оно што се догађа истинна, да ли је оно што их окружује доиста стварност или је реч о привиду:

„До самог краја пустоловине, двосмисленост се не губи – стварност или сан? Истина или привид? И тако смо увучени у срце фантастичног. У свету који је одиста наш, у свету који познајемо, без ђавола, вила и вампира, догађа се нешто што се законима тог истог, нама блиског света не може објаснити. Посматрач догађаја се мора одлучити за једно од два могућа решења: или је реч о заблуди чула, производу маште, те закони света остају онакви какви су, или се то доиста збило, догађај је саставни део стварности, али тада овим светом управљају закони који су нама непознати.“ (ТОДОРОВ 2010: 27)

Тодоров дефинише фантастичну књижевност као „врсту нарације у којој влада константна неодлучност, односно, амбивалентни однос читаоца између веровања и неверовања када се нађе пред наизглед натприродним догађајем“ (2010: 27). Успостављајући модел књижевне фантастике, он тврди да „фантастично заузима само време неизвесности и недоумице, па пошто се читалац или јунак одлуче за неки од могућих одговора, поље фантастичног бива напуштено“ (ТОДОРОВ 2010: 27).

Начин поимања натприродног наративног елемента чини средишњи дистинктивни елемент између фантастичне књижевности и магичног реализма. Неодлучност (амбигвитет) између стварног и имагинарног, између стварности и сна, истине и привида, јесте одлика књижевне фантастике која магични реализам разграничава од тог жанра. Елемент сумње и елемент неодлучности спречавају сврставање магичног реализма у жанр фантастичне књижевности, будући да је основни услов магичнореалистичног наратива прихватање фантастичног елемента као део објективне старности, као датост која не зачуђује, која се не преиспитује, већ се прихвата као таква. Књижевност магичног реализма лишена је категорија „неодлучности“, „сумње“, „двосмислености“, „чуђења“, „неизвесности“ и „недоумица“ које по Тодорову стварају учинак фантастичног (2010: 27). Посматрајући натприродни догађај читалац и протагониста у магичном реализму јасно одбацују могућност заблуде чула и нису зачуђени пред необичним догађајима који их окружују. У фантастичној књижевности необјашњиви елемент до самог краја остаје неприхватљив рационалном, док је у књижевности магичног реализма фантастични моменат равноправни део емпиријске стварности. Дакле, магични реализам се и

поред фантастичног елемента никада не одваја од друштвено-политичке стварности већ се с њом суочава, предочавајући је из посебне, уметничке перспективе. За разлику од фантастичне уметности која ствара свет потпуно другачији од стварног, магични реализам уводи фантастичне, магичне или необичне елементе у објективно постојећи свет. Бавећи се историјом појма *магични реализам*, Данијела Костадиновић примећује да „мистично, тајанствено и натприродно не долазе у конфликт са стварношћу, већ су њен саставни и употпуњујући део“ (2010: 120).

Магични реализам води ка трансгресији реалистичких конвенција, наводећи читаоца на преиспитивање и сумњу, не према онтолошком статусу натприродног елемента (као у случају фантастичне књижевности), већ према широј категорији друштвено-политичке стварности, указујући на то је да фикција значајни елемент свакодневног људског искуства. У магичном реализму је фантастична наративна равна представљена као део искуствене стварности, док је објективна стварност предочена на такав начин да делује фантастично, изазивајући чуђење и преиспитивање код читаоца.

Значајна разлика између фантастике и магичног реализма јесте и та што друштвено-критичка сврха није кључна одлика фантастичне књижевности, нарочито када говоримо о тривијалној литератури која не поседује уметничке вредности и естетске квалитете. Насупрот томе, текстови магичног реализма нису сами себи циљ, нити служе да забаве. Такви дискурси имају јасну интенцију и усмерење. Концепт магичног реализма настоји да критички предочи друштвено-политичку стварност, са циљем да осветли, подсети и упозори човека који је, послужићемо се речима Франца Роа (Franz Roh), творца ове необичне синтагме, „и сувише несмотрен у свом поимању света и стварности“ (1995: 27). Самим тим је препознатљив „друштвени значај“ магичнореалистичне књижевности „при чему се уношење референци фантастике користи као погодно средство за описивање политичке реалности“ (КОСТАДИНОВИЋ 2010: 124). Бауерс такође сматра да је реч о „ослобађајућем“ и „трансформативном наративном моделу“, те не чуди што је магични реализам своју примену пронашао и у постколонијалном књижевном стваралаштву (2004: 122). Осим наведеног, корени фантастичне књижевности крећу од антике, док је у случају магичног реализма реч о творевини раног двадесетог века која је још увек недовољно прецизно теоријски одређена. Дуга традиција фантастичне књижевности стоји насупрот новијем постуку магичног реализма, који делује у оквиру модерне и постмодерне књижевности.

Као што је показано, концепт магичног реализма је у оквирима Тодоровљевог теоријског модела јасно изопштен из жанра *чисто фантастичног*. Међутим, напуштајући категорију неизвесности и самим тим

поље фантастичног, читалац ступа у један од два њему блиска жанра, *чудно* или *чудесно*:

„Фантастично, као што смо видели, траје само онолико колико и неодлучност заједничка читаоци и лику, на којима је да одлуче да ли оно што опажају потиче или не потиче од стварности каква оно јесте према општем мишљењу. На крају приче читалац, па и сам лик, ипак доносе одлуку, опредељују се за једно или друго решење, и тиме излазе из фантастичног.“ (ТОДОРОВ 2010: 42)

О жанру *чудног* може се говорити уколико читалац формира став да закони стварности остају нетакнути и уколико пружају логично објашњење описаних појава у књижевном делу. Нека од рационалних објашњења необичних појава могу бити, сан, плод маште, лудило или привид. Магични реализам као такав не испуњава захтев *чудног* јер не постоји тежња за логичним образложењем нити тумачењем фантастичних елемената наратива. Они се не правдају лудилом, наркотичком опијеношћу, лажном игром, привидом, ониричким приказима, нити заблудом чула. Фантастичне појаве у магичном реализму су равноправни део емпиријске стварности. Осим рационалног објашњења читалац се, по Тодорову, може определити за натприродно решење и он тада улази у жанр *чудесног*. За разлику од *чудног*, категорија *чудесног* подразумева прихватање нових закона природе којима би необична појава могла бити објашњена:

„У случају чудесног, натприродни чиниоци не изазивају никакву посебну реакцију, ни код јунака, ни код подразумеваног читаоца. Чудесно није одлика односа према испречаним догађајима већ својство саме природе тих догађаја.“ (ТОДОРОВ 2010: 53)

Према начину писања, жанр *чудесног* Тодоров даље дели на *хиперболично*, *егзотично*, *инструментално* и *научночудесно*. *Хиперболично чудесно* обухвата „појаве које су натприродне само по својим размерама, које су веће од нама познатих“ (ТОДОРОВ 2010: 54). Као пример *хиперболично чудесног* Тодоров наводи опис морепловца Симбада (*Хиљаду и једна ноћ*) који тврди да је видео „рибе од сто и од две стотине лаката“ или „змије толико велике и дугачке да би прогутале и слона“ (2010: 54). Појави фантастичног елемента овде претходи „низ поређења, фигуративних или просто идиомских израза, веома уобичајених у свакодневном говору, који, међутим, дословно узети описују натприродни догађај“ (ТОДОРОВ 2010: 77). Другим речима, *хиперболично чудесно* настаје дословним прихватањем фигуративног значења и подразумева претеривање у дескрипцији појава и догађаја. Други тип *чудесног* које Тодоров назива *инструментално чудесно*, подразумева појаву „малих направа, техничких

савршенстава неостварљивих у описаним временима, али ипак савршено могућна“ (2010: 55). Такви чудесни инструменти могу бити летећи ћилим, Аладинова лампа, чаробни прстен итд. *Инструментално чудесно* је по Тодорову веома блиско *научно чудесном* које одговара жанру научне фантастике у којем се појављују техничка савршенства неостварљива у описаним временима. Натприродно је рационално објашњено, али на основу закона које савремена наука не признаје. За овај рад је од посебног значаја врста *чудесног* коју Тодоров именује као *егзотично чудесно* чији је неопходни услов постојање натприродних збивања која нису представљена као таква. Особено својство *егзотично чудесног* јесте мешавина природних и натприродних елемената, тако што „подразумевани приповедач све догађаје смешта у исту раван, раван природног“ (ТОДОРОВ 2010: 55).

У оквиру Тодоровљеве теоријске поставке магични реализам се подудара са *егзотично чудесним* које подразумева прихватање фантастичног елемента као дела објективног, искуственог света. Заједнички именитељ *магично реалног*, као и *егзотично чудесног* јесте постојање натприродних чињеница које не изазивају реакцију код јунака и читалаца, већ теже „потпунијем изражавању свеопште стварности“ (ТОДОРОВ 2010: 56). Док „обичан поглед“ открива „обичан свет, без тајни“, *чудесно* подразумева прекорачење свакодневног, површног сагледавања стварности. Сложићемо се са Тодоровом да је „превазилажење виђења“ највећа похвала *чудесног*, и додаћемо, *магично реалног* (2010: 117).

Одређењем фантастичне књижевности и њеним подврстама бави се и руски књижевник и филозоф Иван И. Лапшин (Иван Иванович Лапшин) у делу *Естетика Достојевског*. Закупиран кључним феноменима естетике Достојевског, Лапшин сматра да се смисао фантастике и њеног естетичког значаја може схватити тек када се узме у обзир однос писца или протагонисте према објективној реалности. Са тог становишта он разликује три вида фантастике у уметничким делима. Први тип јесте *наивна фантастика* „где уметник верује у постојање неприродних бића и чудесних догађаја у животу“ (ЛАПШИН 1981: 106). Подражавање наивне фантастике тражи од песника посебан дар поистовећивања да би он био естетски убедљив. Типичан пример такве врсте фантастичног јесу чудесна лица и догађаји из религиозних митова и бајки. Други тип фантастичне књижевности јесте *трансцендентна* или *метафизичка* фантастика „где појаве индиректно указују на деловање трансценденталних сила на нас“ (ЛАПШИН 1981: 106). Цитирајући Владимира Соловјова (Владимир Сергеевич Соловьёв), Лапшин говори о дубљој узрочности свих појава:

„Суштински интерес и значење фантастичног у поезији почива на уверењу да све што се догађа у свету, посебно у човековом животу, не зависи само од непосредних и очигледних узрока, већ и од некакве дубље узрочности, дубље и свеобухватније, иако мање очигледне. Ако би везе између свега што постоји у животу биле једноставне и јасне као два пута два – четири, онда бисмо искључили сваку фантастику.“ (ЛАПШИН 1981: 106)³

Метафизичка (трансцендентна) фантастика је, по Лапшину, својствена песницима новијег доба, који верују у ирационални свет и његово тауматуршко деловање на свет емпирије. Пример је Е.Т.А. Хофман (Е.Т.А. Hoffmann) који „персонифицира силе пророде, уводи у своје приче чаробњаке, духове и чак понекад тражи надземаљски идеал у некаквом необичном свету, сматрајући га вишим, као да и сам верује у непрестано постојање тог чудесног света“ (ЛАПШИН 1981: 107).

Трећи вид фантастичног дискурса јесте *иманентна фантастика* која у највећој мери одговара фикцији магичног реализма. Таква фантастика допушта спољашњу могућност неприродног догађаја, док истовремено у свему осталом остаје потпуно верна стварности:

„*Иманентна фантастика* у којој уметник делимично нарушава утисак веродостојности, допуштајући некакву невероватност спољашњег карактера да би помоћу ње разоткрио у веома реалној форми нека значајна људска преживљавања, тј. појаве унутрашњег реда, прибегавајући ономе што Овсјанико-Куликовски назива експериментисањем уметности.“ (ЛАПШИН 1981: 106)

Представници иманентне фантастике по Лапшину јесу Едгар Алан По и Фјодор Достојевски који „изнуђују код нас веру у нереално, уносећи у причу масу упечатљивих појединост материјалног реда“ (1981: 109). Ови књижевници прибегавају фантастици у циљу више психолошке веродостојности и продубљености сижеа. По изнуђује веру у нереално, док Достојевски одузима нешто од осећања реалности при доживљавању свакодневице дајући јој карактер привида и фантастичности, закључује Лапшин.

У есеју *Магична романса/Магични реализам: Духови у америчкој и латиноамеричкој фикцији (Magical Romance/Magical Realism: Ghosts in U.S. and Latin American Fiction)* Луис Паркинсон Замора (Lois Parkinson Zamora) појам магичног реализма смешта у постмодернистички контекст сматрајући да магичнореалистични наратив „одбацује бинарност, рационализам и редукутивни материјализам Запада“ (1995: 498). Магични реализам се „противи западњачком становишту да се стварност може

³ Реч је о тексту: Владимир Сергејевич Соловјев, *Собраниесочиненій Владимира Сергеевича Соловьева*, Академия Наук СССР Институту философии, Москва, 1988, том 2, који цитирамо према књизи И. И. Лапшина.

предвидети, контролисати и обухватити пуким (са)знањем“, наглашава Замора (1995: 498). Самим тим, суштина субверзивног аспекта магичног реализма јесте разарање, односно одбацивање једностраног и фиксираног поимања историјског система, стварности и истине.

Бавећи се истим проблемом у есеју *Магични реализам као постколонијални дискурс* (*Magic Realism as Postcolonial Discourse*), Стивен Слемон (Stephen Slemon) тврди да се у магичнореалистичном тексту одвија борба између два противречна система, при чему сваки тежи стварању другачије врсте фиктивног света. Будући да су основна правила ових света инкомпатибилна, ниједан од њих не може се у потпуности остварити, а сваки остаје суспендован, закључан у континуираној дијалектици са *другим*. Такво стање „ствара дисјункцију унутар сваког дискурзивног система, кидајући их празнинама, одсуствима и тишинама“, закључује Слемон (409).

У књизи сугестивног наслова *Лажу које говоре истину* (*Lies that tell the Truth*), ауторка Ен Хегерфелд (Anne Hegerfeldt) истиче да магични реализам укључује широки спектар стратегија које су усмерене средишњем циљу – испитивању могућности човековог сазнавања света и стварности. Она уочава да „неки писци и критичари сматрају да магични реализам покушава да верно прикаже фантастичну вантекстуалну реалност, док други наглашавају да увођење не-реалистичних елемената има за циљ да поетски створи осећај живљења у савременом свету“ (ХЕГЕРФЕЛД 2005: 275). Хегерфелд, при том, истиче да се „оба приступа слажу у својој процени да традиционални књижевни реализам није у стању да дочара одговарајући утисак стварности“ (2005: 275). Парадоксално је, сматра Хегерфелд, да фиктивни свет магичнореалистичног дискурса који се бави проблемом поимања стварности и тежи објективном приказивању света, даје одговор да је сама стварност ништа друго до фикција. У том смислу посматрано, магични реализам указује да је фикција супериорнија од рационално-научних парадигми којима не успева да прикажу стварност у својој целовитости. Истовремено, магични реализам упућује да је знање конструисано и променљиво, што коначно води до закључка да човеково (са)знање или увид у стварност остаје ограничено на домен фикције (ХЕГЕРФЕЛД 2005: 78). Јукстапозиција традиционално неспојивих елемената отвара простор за преиспитивање доминантних парадигми. Наративни поступак магичног реализма свесно проузрокује трансгресију књижевних, лингвистичких и културолошких конвенција, нудећи простор за њихово преиспитивање (ХЕГЕРФЕЛД 2005: 80). Разарање поменутих конвенција и вишеструка перспектива магичнореалистичног дискурса пружају простор за изражавање категорија које се не могу представити техникама водећих књижевних праваца.

И поред делимичних преклапања са подврстама фантастичне књижевности, као што је категорија *чудесног* код Тодорова, или *иманентна фантастика* код Лапшина, магичном реализму треба признати аутентичност књижевног поступка који као такав одговара савременој релативизацији стварности. Може се закључити да се разлика између магичног реализма и сродних појмова изводи на основу начина сагледавања фантастичног елемента приповеданог. Равноправно прихватање фантастичне и реалне наративне равни јесте особено својство које магични реализам раздваја од етаблираних књижевних праваца.

Цитирана литература

- БАУЕРС 2004: Bowers, Maggie Ann. *Magical Realism*. London and New York: Routledge. Taylor & Francis Group, 2004.
- ЗАМОРА 1995: Zamora, Lois Parkinson. „Magical Romance/Magical Realism: Ghosts in U.S. and Latin American Fiction.“ *Magical Realism: Theory, History, Community*. Ed. Lois Parkinson Zamora, Wendy Faris. Durham, NC and London: Duke University Press (1995): p. 497–550.
- КВАС 2016: Kvas, Kornelije. *Granice realizma*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2016.
- КОСТАДИНОВИЋ 2010: Kostadinović, Danijela. „Istorija pojma magični realizam.“ *Philologia Mediana: godišnjak za srpsku i komparativnu književnost*. God. 2, br. 2. Niš: Filozofski fakultet: p. 116–125.
- ЛАПШИН 1981: Lapšin, Ivan Ivanovič. *Estetika Dostojevskog*. Preveo Sava Penčić. Beograd: Slovo Ljubve, 1981.
- ЛЕАЛ 1995: Leal, Luís. „Magical Realism in Spanish American Literature.“ *Magical Realism: Theory, History, Community*. Ed. Lois Parkinson Zamora, Wendy Faris. Durham, NC and London: Duke University Press (1995): p. 119–123.
- МАЈДОНАДО 1994: Maldonado, Carlos. „Razlike između fantastike i čudesnog realizma.“ Prevela Nataša Živanov-Kankaraš, *Književna reč*, 23, 449 (1994): p. 9.
- РО 1995: Roh, Franz. „Magic Realism: Post-Expressionism.“ *Magical Realism: Theory, History, Community*. Ed. Lois Parkinson Zamora, Wendy Faris. Durham, NC and London: Duke University Press (1995): p. 15–31.
- СЛЕМОН 1995: Slemon, Stephen. „Magic Realism as Postcolonial Discourse.“ *Magical Realism: Theory, History, Community*. Ed. Lois Parkinson Zamora, Wendy Faris. Durham, NC and London: Duke University Press (1995): p. 407–426.
- ТОДОРОВ 2010: Todorov, Cvetan. *Uvod u fantastičnu književnost*. Prevela Aleksandra Mančić. Beograd: Službeni glasnik, 2010.

- ФЕРИС 1995: Faris, Wendy. „Scheherazade’s Children: Magical Realism and Postmodern Fiction.“ *Magical Realism: Theory, History, Community*. Ed. Lois Parkinson Zamora, Wendy Faris. Durham, NC and London: Duke University Press (1995): p. 163–190.
- ХЕГЕРФЕЛД 2005: Hegerfeldt, Anne. *Lies that tell the Truth. Magic Realism Seen through Contemporary Fition from Britain*. Amsterdam/New York: Radopi, 2005.

Maja D. Stefanović
Martina Š. Lučić

GRENZEN DES *REALEN* UND DES *FANTASTISCHEN*: DER MAGISCHE REALISMUS ALS REALISTISCHES ERZÄHLVERFAHREN

Trotz der zahlreichen Erörterungen des Begriffs *magischer Realismus*, gibt es in der Literaturwissenschaft keine einheitliche Definition dieses Terminus. Deswegen wird der magische Realismus nicht selten willkürlich und unklar auf unterschiedlichste Texte bezogen und verschiedensten Autoren zugeordnet, was auf Schwierigkeiten bei der eindeutigen Abgrenzung zwischen dem magischen Realismus und den mehr oder minder verwandten literarischen Begriffen, wie fantastische Literatur oder traditioneller Realismus zurückzuführen ist. Gegenstand dieser Arbeit ist die Abwägung der Beziehung zwischen dem magischen Realismus und dem Realismus in traditionellem Sinn, um den Beweis zu erbringen, dass der magische Realismus als narrativer Text mit ausgeprägter epistemologischer Funktion nicht mit dem Begriff der empirischen Realität des traditionellen Realismus dissonant ist, sondern als solcher der gegenwärtigen Relativisierung der Realität entspricht. Außerdem wird versucht, darauf hinzuweisen, auf welche Art und Weise die Literatur des magischen Realismus trotz der ihr innewohnenden fantastischen Elemente, von der Gattung der fantastischen Literatur entfernt ist.

Schlüsselworte: Magischer Realismus, Realismus, fantastische Literatur, Fiktion, Realität

